

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Filosofijos katedra

Algirdas Fediajevas
Filosofijos doktorantūra, II kursas

„Agoniškas“ valios ir savimonės santykis kaip skilusio M. de Unamuno „žmogaus iš kūno ir kraujo“ sintetinio sujungimo negalimybės pamatas

Disertacijos tema: Filosofija M. de Unamuno „žmoguje iš kūno ir kraujo“

Darbo vadovas: prof. habil. dr. (hp) Tomas Sodeika

Recenzentas: doc. dr. Mintautas Gutauskas

Vilnius, 2017

Aktualumas

- M. de Unamuno filosofija nagrinėjama įvairiuose šiuolaikiniuose kontekstuose: nuo poststruktūralizmo (Navajas, 1992), fenomenologijos (Kwan, 2009) iki analitinės sąmonės filosofijos (Luby, 2008). Nors paties Unamuno filosofija apima platų disciplinų lauką (nuo metafizikos iki estetikos ar politinės filosofijos), o jos tyrinėjimai varijuoja tiek objekto, tiek prieigos požiūriu, tačiau sutariama, jog Unamuno veikalų ašis – to, ką jis vadina konkretybe, arba „žmogumi iš kūno ir kraujo“ (pasak Unamuno, tai – filosofijos subjektas ir objektas), problema.
- „Žmogus iš kūno ir kraujo“ yra skilęs. Paprastai skilimas įvardijamas kaip priešprieša tarp proto ir valios (nuo Mariás, 1943; Ferrater Mora, 1962; iki Candelaría, 2012; Evans, 2014). Valia – metafizinė sąvoka, koreliuojanti su Schopenhauerio „valia“, Bergsono „gyvybės polėkiu“, Nietzsche’s „valia galiai“. Ji individualizuojasi ir individuose tampa siekiu egzistuoti neribotai laike bei plėstis erdvėje. Protas – skaidanti, negatyvi, valiai priešiška jėga. Kiti autoriai skilusiam subjekte pabrėžia kitas skirtis kaip esmines: sąmonė – savimonė (Ilie, 1967), vidinis „Aš“ – viešasis / išorinis „Aš“ (Wyers, 1976, 1990).
- Skiriasi požiūris į tai, ar skilimas įveikiamas. Jei vienu autorių požiūriu „žmogaus iš kūno ir kraujo“ problema yra sintetiškai išsprendžiama (Orringer, 2007; Candelaria, 2012; Barragan, 2013; Terreros, 2014), tai kiti pabrėžia, jog Unamuno filosofijos metodas – ne dialektinis, o „agoniškas“: iškeliamos priešybės, kurios sintezės būdu negali būti suvienijamos (Wyers, 1990; Savignano 2010; Valdés, 2015). Tokiu būdu „žmogaus iš kūno ir kraujo“ skilimas negali būti įveiktas.

Metodas

- Derinamos kelios prieigos:
 - a) Remiamasi P. Ilie siūlymu į Unamuno į skilusios konkretybės problemą žvelgti per skilusio intelekto (sąmonės ir savimonės išskyrimo) prizmę;
 - b) Tai papildoma žiūrint į Unamuno ir kaip į metafizinį mąstytoją, operuojantį metafizine „valios“ sąvoka;
 - c) Palaikoma tų autorių, kurie teigia, jog Unamuno subjekto skilimas neįveikiamas (Unamuno metodas – ne dialektinis, o „agoniškas“), pozicija (Wyers, Savignano, Valdés);

Tezė ir argumentai

Tezė: „Agoniškas“ valios ir savimonės santykis Miguelio de Unamuno filosofijoje lemia tai, jog skilusios konkretybės – „žmogaus iš kūno ir kraujo“ – skilimas sinteze nėra įveikiamas.

- Valios ir savimonės sąvokas naudojamos vietoj valios ir proto sąvokų, nes pastaroji priešybių pora nepaaiškina, kodėl protas vienais atvejais yra valios įrankis, kitais – valios priešybė, jos neigimas. Protas Unamuno subjekte skeliamas į sąmonę ir savimonę. Sąmonė – būdas individualizuotai valiai plėstis tikrovės atžvilgiu (valios ir sąmonės santykis labai panašus į H. Bergsono gyvybės polėkio ir intelekto sąveiką). Sąmonės, kuri, kaip ir valia, nuolat plečiasi, naudojami įrankiai: skaidymas, skyrimas ir jungimas, kategorijų (diskursyvių) suteikimas objektams; vaizduotė taip pat patenka į sąmonės sritį. Savimonė – sąmonės atsipalaidavimas nuo objekto, atsigręžimas į save. Savimonė naudojasi tais pačiais įrankiais kaip ir sąmonė.
- **Skilimo neįveikiamumo išraiškos (1): introspekcinis neįveikiamumas.** a) *Savimonės lygmenų augimas.* Nors pirmuoju savimonės aktu per neigimą („ne Aš“ išskyrimą) ši užfiksuoja konkretų „Aš“ (ribotą erdvėje bei ribotą laike – mirtingą, vientisą per tęstinumą laike ir kūną erdvėje), tačiau būtent šiuo aktu įvyksta ir subjekto skilimas. Antrasis savimonės lygmuo pirmąjį gali susintetinti su sąmone, tačiau tuomet reikalinga antrojo savimonės lygmens sintezė su tuo, kas jau susintetinta. Taip einama begalinio regreso keliu skilimo taip ir neįveikiant; b) *Savimonės atliekamas užfiksuoto „Aš“ skaidymas.* Savimonė, pasižyminti skaidymo geba, ties pirmuoju vientiso „Aš“ užfiksavimu nesustoja, jos objektas toliau skaidomas (pavyzdžiui, vientisas kūnas skaidomas į dalis, ląsteles, atomus); c) Savimonė aptinka, kad tiek ji pati, tiek savimonė naudojasi diskursyviais kitybės instrumentais, tokiu būdu subyra ne tik subjekto vientisumas, bet ir jo individualumas – autonomiškumas.

- **Skilimo neįveikiamumo išraiškos (2): neįveikiamumas per kitybę.** a) Kitas asmuo iš šalies sintezės atlikti negali, nes, pirma, iškyla priešprieša tarp to, kaip jis suvokia subjektą ir paties subjekto suvokimo apie save, antra, kitų asmenų yra daug ir jų suvokimas konkretaus „Aš“ atžvilgiu yra skirtingas. Konkretaus „Aš“ sintezuoti negali ir visuomenė ar valstybė (suvokiant šiuos dalykus ne kaip kiekybiškai, bet kaip kokybiškai besiskiriančios nuo „daugybės kitų sumos“), nes tokia subjekto sintezė yra toli nuo konkretybės bei jos savęs suvokimo, todėl tokia sintezė, Unamuno požiūriu, yra abstrakti; b) Skilimas neįveikiamas ir per veiklą. Veiklos esmė – pastangos savimonės pirmuoju aktu aptiktą „Aš“ užmesti tikrovei, kitaip tariant, subjektas kuria produkciją („Aš“ išpaudą) kitybėje. Tačiau per analogiją su autoriaus susvetimėjimu su savuoju kūrinium Unamuno parodo, jog subjekto skilimas ir tokiu būdu neįveikiamas;
- **Skilimo neįveikiamumas reiškia ir subjekto autonomiškumo užčiuopimo negalimybę.** Subjekto autonomiškumui būtina: a) Kad egzistotų atributai, būdingi tik subjektui; b) Kad subjektas būtų vientisas; įvairialypume kažkas turi būti tapatu. Nei vienas iš šių reikalavimų, Unamuno požiūriu, sinteze nėra patenkinamas;

- **„Agoniškas“ valios ir savimonės santykis nulemia introspekcinį konkretybės skilimo neįveikiamumą.** a) Pirmasis savimonės aktas (konkretaus, apibrėžto „Aš“ užfiksavimas) yra priešingas valios, nukreiptos į begalybę, prigimčiai; b) Kita vertus, apibrėžto „Aš“ užfiksavimas reiškia individualizuotos valios užfiksavimą, kas, Unamuno žodžiais tariant, pavirsta „individualaus nemirtingumo troškimu“, tad atrodytų, kad valia ir savimonė čia susijungia. Bet tik trumpam; c) Savimonė, kurios kilmės šaltinis yra valia, paveldi dinamiškumą, būtent todėl užfiksavusi apibrėžtą „Aš“ ji ties tuo nepasilieka ir jį skaido. Taip pat dėl paveldėto iš valios savimonės dinamiškumo iškyla ne tik pirmasis, bet ir antrasis, trečiasis savimonės lygmenys. Taigi savimonė siekia išlaikyti užfiksuotą objektą – ribotą „Aš“ – ir dėl valios įtakos to padaryti negali. Tokiais būdais dėl savimonės ir valios sąveikos subjekto vientisumas per introspekciją negali būti užfiksuojamas.
- **„Agoniškas“ valios ir savimonės santykis nulemia konkretybės skilimo neįveikiamumą per kitybę.** a) Kitas – sąlyga savimonės aktui. Valia (ir sąmonė) siekia kitą pasisavinti, tačiau savimonė, kadangi kitas jai būtinas, tam priešinasi; b) Valia per veiklą sulaužo savimonės aptikto „Aš“ ribas, savimonė tam priešinasi; c) Valia per tikėjimą sulaužo užfiksuoto „Aš“ ribas, savimonė tam priešinasi; d) Valia per vaizduotę (tai – sąmonės dalis) sulaužo užfiksuoto „Aš“ ribas ir plečia jį begalybės link (vaizduotėje ribotas „Aš“ gali pasisavinti visą kitybę ir tapti absoliučiu „Aš“, už kurio nieko nebėra), tačiau savimonė, kuriai būtina, kad kažkas būtų už subjekto, tam priešinasi.

Literatūra

1. Barragan, C., A. 2013. Los orígenes de la ontología de Unamuno. *Scientia helmantica: revista internacional de filosofía* [interaktyvus], 2: 99–110. Prieiga per internetą: Dialnet [žiūrėta 2017 04 19].
2. Candelaria, M., 2012. *The Revolt of Unreason: Miguel de Unamuno and Antonio Caso on the Crisis of Modernity*. Amsterdam – New York: Rodopi.
3. Evans, J. E., 2014. *Miguel de Unamuno's Quest for Faith: A Kierkegaardian Understanding of Unamuno's Struggle to Believe*. Cambridge: James Clark & Co.
4. Ferrater Mora, J., 1962. *Unamuno : A Philosophy of Tragedy*. Los Angeles : University of California Press.
5. Ilie, P. 1967. *Unamuno: an Existential View of Self and Society*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
6. Marías, J. 1950. *Miguel de Unamuno*. Buenos Aires: Espasa Calpe.
7. Orringer, N. R. 2007. Translator's Introduction. In: Unamuno, M. de. *Treatise on Love of God*. Chicago: University of Illinois Press, pp. xi–xxxviii.
8. Savignano, A. 2010. Filosofía y religión en Unamuno: el nadismo. *Cuadernos de la Cátedra Miguel de Unamuno* [interaktyvus], 48 (1): 107–116. Prieiga per internetą: Dialnet [žiūrėta 2017 04 21].
9. Terreros, G. B. 2014. La muerte en la ficción unamuniana: Una encrucijada entre el conocimiento y la identidad individual. *Hispania* [interaktyvus], 97 (3): 430–440. Prieiga per internetą: JSTOR [žiūrėta 2017 04 25].
10. Unamuno, M. de. 1942. *Del Sentimiento trágico de la vida*. Madrid: Renacimiento.
11. Unamuno, M. de. 1938. *La agonía del Cristianismo*. Buenos Aires: Edittorial Losada.
12. Unamuno, M. de. 2007. *Treatise on Love of God*. Chicago: University of Illinois Press.
13. Valdés, M. J. 2015. *Cultural Hermeneutics: Essays after Unamuno and Ricoeur*. Toronto: University of Toronto Press.
14. Wyers, F. 1990. Unamuno and “The Death of the Author”. *Hispanic Review* [interaktyvus], 58 (3): 325–346. Prieiga per internetą: JSTOR [žiūrėta 2017 04 26].
15. Wyers, F. 1976. *Miguel de Unamuno, the Contrary Self*. London: Tamesis Books Limited